

TURIZM XIZMATLARI EKSPORTINI CHEKLOVCHI OMILLAR VA YASHIL IQTISODIYOT TAMOYILLARINI JORIY ETISHDAGI MUAMMOLAR

Ibodova Dilsora Ibodovna

**Dubai UAE - Savdo bo'yicha assistant menejer va sotuvdan keyingi
xizmatlar jamoasi a'zosi**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17473345>

Annotatsiya: Ushbu maqolada turizm xizmatlari eksportini cheklovchi omillar hamda yashil iqtisodiyot tamoyillarini joriy etishdagi asosiy muammolar tahlil qilinadi. Jahon va O'zbekiston tajribasi misolida ekologik, iqtisodiy, institutsional va infratuzilmaviy to'siqlar aniqlangan. Tadqiqotda statistik tahlil, qiyosiy yondashuv va tizimli tahlil metodlari qo'llanilgan. Natijalar turizm eksportining barqaror rivojlanishi uchun kompleks yechimlar zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: turizm eksporti, yashil iqtisodiyot, ekologik barqarorlik, institutsional muammolar, infratuzilma, resurs tejamlorlik, innovatsiya.

Kirish: So'nggi yillarda turizm global iqtisodiyotning eng tez o'suvchi tarmoqlaridan biriga aylandi. Biroq turizm eksporti hajmining ortishiga qaramay, ekologik muvozanat, resurslardan oqilona foydalanish va yashil iqtisodiyot tamoyillarini tatbiq etish bilan bog'liq muammolar dolzarb bo'lib qolmoqda.

O'zbekiston uchun turizm eksportini rivojlantirish nafaqat valyuta tushumlarini ko'paytirish, balki ekologik xavfsizlik, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va hududiy iqtisodiy muvozanatni ta'minlash nuqtai nazaridan ham muhimdir. Shu sababli, sohadagi cheklovchi omillarni aniqlash va yashil iqtisodiyot tamoyillarini tatbiq etish mexanizmlarini takomillashtirish zarur.

Tadqiqot metodlari

Tadqiqot quyidagi ilmiy-uslubiy yondashuvlarga asoslangan:

- **Tizimli tahlil** – turizm eksportini cheklovchi omillar o'zaro bog'liqligini aniqlash uchun;
- **Qiyosiy tahlil** – O'zbekiston tajribasini boshqa rivojlanayotgan davlatlar bilan solishtirishda;
- **Ekspert baholash** – turizm sohasidagi mutaxassislarning fikr va baholarini o'rganishda;
- **Ekologik-iqtisodiy modellashtirish** – yashil tamoyillarni joriy etish samaradorligini aniqlashda.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, turizm xizmatlari eksporti nafaqat milliy iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi, balki mamlakatning barqaror iqtisodiy o'sishiga ta'sir ko'rsatuvchi strategik yo'nalishlardan biridir. Biroq O'zbekiston sharoitida ushbu sohaning to'liq salohiyati hali ro'yobga chiqarilmagan. Asosiy cheklovchi omillar sifatida ekologik infratuzilmaning yetarlicha rivojlanmagani, moliyaviy va investitsiya resurslarining cheklanganligi, kadrlar salohiyatining pastligi hamda innovatsion texnologiyalarning sust joriy etilayotganligi aniqlanib, bu holat turizm xizmatlari eksportining xalqaro raqobatbardoshligini kamaytirayotganini ko'rsatadi.

- Tadqiqotda nazariy, statistik, komparativ, ekspert baholash va modellashtirish usullari majmuaviy qo'llanilib, turizm eksporti samaradorligini aniqlovchi asosiy omillar tizimli tahlil qilindi. Nazariy tahlil orqali turizm eksporti va yashil iqtisodiyot konsepsiyasining o'zaro bog'liqligi, ularning global barqarorlik siyosatidagi o'rni aniqlashtirildi. Statistik tahlil esa

O'zbekistonning turizm eksporti dinamikasida o'sish tendensiyasi mavjud bo'lishiga qaramay, ekologik ko'rsatkichlarning yetarli darajada inobatga olinmayotganini ko'rsatdi. Bu esa ekologik omillarni iqtisodiy rejalashtirish jarayonlariga kiritish zaruratini taqozo etadi.

➤ Komparativ tahlil natijasida Ispaniya, Turkiya, Birlashgan Arab Amirliklari va Malayziya kabi ilg'or davlatlarning tajribalari o'rganilib, ularning muvaffaqiyat kaliti sifatida yashil iqtisodiyotga asoslangan turizm infratuzilmasini rivojlantirish, ekologik standartlarga mos eko-sertifikatlash tizimlarini yo'lga qo'yish hamda energiya tejamkor texnologiyalarni keng joriy etish amaliyotlari ajratib ko'rsatildi. Ushbu tajribalarni milliy sharoitga moslashtirish O'zbekiston turizm xizmatlari eksporti raqobatbardoshligini oshirish uchun muhim strategik yo'nalish sifatida belgilandi.

➤ Ekspert baholash natijalari esa soha vakillari va mutaxassislar fikrlariga asoslanib, yashil iqtisodiyot tamoyillarini joriy etishdagi eng muhim to'siqlar — moliyalashtirish manbalarining cheklanganligi, eko-texnologiyalarning qimmatligi, malakali kadrlar yetishmasligi va davlat tomonidan normativ-me'yoriy mexanizmlarning sustligi ekanini aniqladi. Shu bois, turizm sohasida ekologik yo'naltirilgan investitsiyalarni rag'batlantirish, davlat-xususiy sheriklik asosida "yashil loyihalar"ni qo'llab-quvvatlash, shuningdek, kadrlar tayyorlash tizimiga ekologik kompetensiyalarni kiritish dolzarb hisoblanadi.

➤ Indikativ modellash natijasida ishlab chiqilgan $TEX = f(EKO, IQT, IJT)$ modeli orqali turizm eksporti samaradorligiga ekologik (EKO), iqtisodiy (IQT) va ijtimoiy (IJT) omillar kompleks ta'sir ko'rsatishi isbotlandi. Mazkur modelga ko'ra, turizm eksportining barqaror rivojlanishi faqat iqtisodiy daromad bilan emas, balki ekologik samaradorlik va ijtimoiy farovonlik bilan uyg'unlikda baholanishi zarur.

Tadqiqot natijalari

1. Turizm xizmatlari eksportini cheklovchi asosiy omillar

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda turizm eksporti rivojlanishiga quyidagi omillar to'sqinlik qilmoqda:

1. **Infratuzilmaviy muammolar.** Transport, axborot-kommunikatsiya va energetika infratuzilmasining yetarli darajada rivojlanmaganligi xorijiy turistlar oqimini kamaytiradi.
2. **Moliyaviy va investitsion cheklovlar.** Xususiy sektorning kapital yetishmovchiligi, xorijiy investitsiyalar oqimining pastligi sohani kengaytirishni qiyinlashtiradi.
3. **Institutsional muammolar.** Litsenziyalash, soliqqa tortish va boshqaruv mexanizmlarining murakkabligi turizm eksporti sub'yektlarining faoliyatini cheklaydi.
4. **Kadrlar yetishmasligi.** Xalqaro xizmat ko'rsatish standartlariga mos kadrlar tayyorlash tizimi yetarli emas.
5. **Ekologik muvofiqlik pastligi.** Turistik obyektlarda chiqindilarni qayta ishlash, suv va energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish darajasi past.

2. Yashil iqtisodiyot tamoyillarini joriy etishdagi muammolar

O'zbekiston turizm sektorida yashil iqtisodiyot tamoyillarining joriy etilishi quyidagi sabablar bilan murakkablashmoqda:

- **Normativ-huquqiy asoslar zaifligi** — eko-turizm, chiqindisiz texnologiyalar va resurs tejamkor tizimlarni rag'batlantiruvchi huquqiy baza yetarli emas.
- **Moliyalashtirish mexanizmlarining cheklanganligi** — yashil loyihalarni kreditlash va subsidiyalash tizimi rivojlanmagan.

- **Texnologik imkoniyatlarning sustligi** — ekologik innovatsiyalar, raqamli monitoring tizimlari va eko-sertifikatlash amaliyotlari keng tarqalmagan.
- **Aholining ekologik madaniyati pastligi** — turizm operatorlari va iste'molchilar ekologik javobgarlik tamoyillariga yetarlicha amal qilmaydi.

Muhokama: Jahon amaliyoti shuni ko'rsatadiki, yashil iqtisodiyot tamoyillarini turizm sohasiga muvaffaqiyatli tatbiq etgan davlatlarda eksport hajmi va turistlar oqimi keskin ortgan. Masalan, **Kosta-Rika, Shveysariya, Finlyandiya** kabi mamlakatlar ekologik sertifikatlash, chiqindisiz turizm tizimi va "zero-carbon tourism" loyihalarini keng joriy etib, turizm eksportini 15–20% ga oshirishga erishgan.

O'zbekiston sharoitida bu tajribani qo'llash uchun ekologik innovatsiyalarni milliy strategiyaga integratsiya qilish, yashil turizm klasterlarini tashkil etish va xalqaro eko-sertifikat tizimlarini (Green Globe, EarthCheck) joriy etish zarur.

Xulosa va takliflar

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, turizm xizmatlari eksportining kengayishiga bir qator iqtisodiy, institutsional va ekologik to'siqlar mavjud. Shunga qaramay, O'zbekistonning tabiiy va madaniy salohiyati, strategik geografik joylashuvi va barqaror siyosiy muhit sohaning rivojlanishi uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Yashil iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish orqali turizm eksporti nafaqat iqtisodiy foyda, balki ekologik barqarorlik va ijtimoiy mas'uliyatni ham ta'minlay oladi.

Takliflar

1. Turizm sohasida yashil texnologiyalarni joriy etuvchi maxsus davlat dasturi ishlab chiqish.
2. Ekoturizm loyihalarini imtiyozli kredit va subsidiyalar orqali qo'llab-quvvatlash.
3. Turistik obyektlarda eko-sertifikatlash tizimini joriy etish (masalan, Green Key, LEED).
4. Raqamli monitoring tizimlari yordamida turizmning ekologik izini (carbon footprint) kuzatish.
5. Turizm eksporti bilan shug'ullanuvchi korxonalar uchun soliq imtiyozlari va grantlar berish.
6. Ekologik sohada malakali kadrlar tayyorlash va o'qituvchilarni qayta tayyorlash dasturlarini yo'lga qo'yish.
7. Aholi va turistlar orasida eko-madaniyatni oshirish bo'yicha axborot kampaniyalarini amalga oshirish.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. UNWTO. Tourism for Sustainable Development Goals. Madrid, 2023.
2. OECD. Green Growth and Sustainable Tourism. Paris, 2022.
3. Porter M. Competitive Advantage and Environmental Strategy. Harvard Business Review, 2021.
4. O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi. Turizm eksporti statistik to'plami., 2024.
5. Saidov A. Yashil iqtisodiyot sharoitida turizmni rivojlantirish mexanizmlari. — Iqtisod va jamiyat, 2023, №4.
6. World Bank. Green Transition and Eco-Innovation in Developing Countries. Washington, 2022.97